

Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije

„Stilističke i sadržinske karakteristike verbalne produkcije kao indikatori bazične strukture ličnosti“ kandidatkinje Jovane Bjekić

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 8.3.2016. godine imenovana je komisija za ocenu doktorske disertacije Jovane Bjekić pod nazivom „Stilističke i sadržinske karakteristike verbalne produkcije kao indikatori bazične strukture ličnosti“. Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i o njoj podnosimo sledeći

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatu

Jovana Bjekić rođena je 06.03.1988. godine u Beogradu gde je završila osnovnu školu „Drinka Pavlović“ i Filološku gimnaziju. Osnovne studije psihologije završila je 2011. godine sa prosečnom ocenom 9,10 na Odeljenju za psihologiju, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu. Master studije psihologije, istraživački modul, na istom fakultetu upisala je 2011. godine, a završila u septembru 2012. godine, sa prosečnom ocenom 10,00. Master tezu pod nazivom *Razvoj srpske verzije rečnika za automatsku analizu teksta (LIWCser)* odbranila je pod mentorstvom prof. dr Gorana Kneževića sa ocenom 10. Školske 2012/2013 upisala je doktorske studije psihologije tokom kojih je ostvarila prosečnu ocenu 9,83.

Tokom studija, Jovana Bjekić je učestvovala u izvođenju nastave u okviru predmeta *Psihologija individualnih razlika*, *Principi psihološkog testiranja*, *Psihometrija 1* i *Psihometrija 2*, kao i naučno-istraživačkim aktivnostima Odeljenja za psihologiju i Instituta za psihologiju. Od marta 2015. godine zaposlena je na Institutu za medicinska istraživanja, Univerzitet u Beogradu, gde u Laboratoriji za Neurofiziologiju trenutno radi u zvanju istraživač saradnik.

Jovana Bjekić je do sada učestvovala u projektu *Neinvazivna modulacija kortikalne ekscitabilnosti i plasticiteta: Razvoj metoda neinvazivne neuromodulacije centralnog nervnog sistema u ispitivanju fizioloških mehanizama, dijagnostici i terapiji* (2014-2016), finansiranom od strane Ministarstva prosvete nauke i tehnološkog razvoja, kao i tri međunarodna projekta – Cost Action IS0804 *Language impairment in multilingual society: Linguistic patterns and the road to assessment* (2012-2013), Cost Action TD1005 *Pain assessment in patients with impaired cognition, especially dementia* (2012 - 2014), Cost Action IS1208 *Collaboration of aphasia trialists (CATs)* (2013-sada). Dosadašnja naučna produkcija Jovane Bjekić uključuje 7 radova u naučnim časopisima, od čega 6 u časopisima međunarodnog karaktera, i 53 saopštenja na naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

Osnovni podaci o disertaciji

Rukopis doktorske disertacije Jovane Bjekić pod nazivom „Stilističke i sadržinske karakteristike verbalne produkcije kao indikatori bazične strukture ličnosti“ sadrži ukupno 167 strana. Rad je pisan na srpskom jeziku, štampan je na papiru A4 formata, sa marginama od 30mm. Prored osnovnog teksta je podešen na 1.5 red. Rad sadrži ukupno 31 tabelu i 2 slike u osnovnom tekstu i 14 tabela i 6 slika u priložima. Tekst rada je podeljen je na sledeće veće celine: Pozadina istraživanja (str. 1-33); Metod (str. 34-55); Rezultati (str. 56-102); Diskusija (str. 103-124); Zaključak (str. 125); Literatura (str. 126 - 137), koja sadrži 154 reference i Prilozi (str. 138-167).

Predmet i cilj disertacije

Predmet ovog rada predstavlja odnos verbalne produkcije i bazične strukture ličnosti. Kako je rad usmeren na identifikaciju objektivno merljivih karakteristika verbalne produkcije kandidatkinja se oslanja na pristupe analizi jezičkih produkata koji koriste programe za automatsku analizu teksta sa unapred definisanim kategorijama jezičke produkcije i jedincama koji ih čine. Pregledom ranijih studija koje su se bavile odnosom ličnosti u jezika, uviđaju se konceptualni problemi kao što su odabir adekvatnog pristupa analizi jezika, psihometrijske karakteristike mera verbalne produkcije, nejednak nivo opštosti mera ličnosti i verbalne produkcije, kao i različiti metodološki izazovi (uzorkovanje verbalne produkcije, odabir zadatka i situacije u kojoj se jezik produkuje itd.), koji za posledicu imaju relativno nekonzistentne nalaze dosadšnjih studija.

U radu, kandidatkinja je identifikovala i analizirala probleme i izazove ispitivanja odnosa verbalne produkcije i bazične strukture ličnosti, te kroz ciljeve i dizajn istraživanja pokušala da prvu većinu nedostatka dosadašnjih studija, kao i da pruži odgovor na neka od ključnih pitanja u ovoj oblasti. Tako, analizi verbalne produkcije pristupljeno je iz perspektive automatske analize teksta na nivou pojedinačnih reči, odnosno upotrebom programa za analizu teksta Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC). Ovaj program daje jasno definisan okvir za analizu verbalne produkcije, s obzirom na to da sadži preko 60 unapred definisanih lingvističkih, psiholoških i tematskih kategorija, što čini nalaze visoko komarabilnim sa rezultatima drugih istraživanja. Dodatno, obuhvatnost i pouzdanost srpske verzije rečnika koji korsiti ovaj program (LIWCser) empirijski je proverana. Kad je reč o prostoru ličnosti kandidatkinja se odlučila na njegovo obuhvatno merenje instrumentima za procenu trenutno najuticajnijeg modela ličnosti „Velikih pet“, dopunjenog crtama amoralnosti i dezintegracije (sklonost psihozi kao opšta dimenzija ličnosti). Konačno, kandidatkinja se odlučila za prikupljenje podataka o verbalnoj produkciji u većem broju vremenskih tačaka.

Problemski fokus rada razložen je na dva dela. U prvom delu fokus je na verbalnoj produkciji, odnosno proveri vremenske stabilnosti i psihometrijskih karakteristika verijabli verbalne produkcije u višetrukim merenjima. U drugom delu fokus je na detaljnom ispitivanju odnosa različitih aspekata verbalne produkcije i bazičnih crta ličnosti prikupljenih različitim metodama (samoprocena i procena od strane bliskih drugih). U skladu sa tim ciljevi disertacije su: a) provera kros-vremenske stabilnosti kategorija verbalne produkcije ekstrahovanih putem programa za automatsku analizu teksta LIWCser, b) detaljno ispitivanje odnosa individualnih razlika u upotrebi relativno stabilnih kategorija verbalne produkcije i bazičnih dimenzija ličnosti modela Velikih pet, ali i dodatnih dimenzija kao što su amoral i dezintegracija.

Osnovne hipoteze

Hipoteze istraživanja preciziraju očekivanja u vezi sa ciljevima. U vezi sa prvim ciljem formulisane su sledeće hipoteze:

H1. Očekuje se da će prosečna vremenska stabilnost LIWC kategorija biti umerena. S obzirom na to da su se u dosadašnjim istraživanjima koeficijenti stabilnosti kretali između .20 i .60 (Mehl & Pennebaker, 2003; Pennebaker & King, 1999; Yee et al., 2010), i u ovom istraživanju se očekuje da oni budu u istom rasponu. Kategorije za koje koeficijenti stabilnosti budu bili veći od .30 smatraće se relativno stabilnim u vremenu.

H2. Standardno dobre mere lingvističkog stila kao što su lingvističke i psihološke kategorije biće stabilnije u vremenu nego tematske kategorije (Ireland & Mehl, 2014).

H3. Lingvistički stil će delimično zavisiti od nestabilnih personalnih faktora, kakvo je trenutno emotivno stanje (Pennebaker et al., 2003), ali se očekuje da će uticaj stabilnih dispozicija biti veći.

U vezi sa drugim ciljem postavljene su hipoteze koje se odnose na povezanost crta ličnosti iz modela „Velikih pet“ i kategorija verbalne produkcije (**H4a – H4e**) i hipoteze koje se odnose na pitanja koje nisu direktno bila predmet ranijih istraživanja (**H5 – H8**).

H4. Između bazičnih dimenzija ličnosti Petofaktorskog modela i kategorija verbalne produkcije biće pokazane veze koje odgovaraju onim koje se replikuju u većem broju dosadašnjih istraživanja i to:

H4a. Ekstraverzija će biti povezana sa učestalijom upotrebom zamenica u prvom licu jednine, reči iz kategorija socijalni procesi, porodica, prijatelji, osobe, pozitivne emocije i manje učestalom upotrebom negacija u verbalnoj produkciji (Gill et al., 2009; Hirsh & Peterson, 2009; Holtgraves, 2011; Mairesse et al., 2007; Nowson, 2006; Oberlander & Gill, 2006; Pennebaker & King, 1999; Qiu et al., 2012; Yarkoni, 2010; Yee et al., 2010)

H4b. Neuroticizam će se manifestovati u učestalijoj upotrebi zamenica u prvom licu jednine, negacija, reči koje označavaju negativne emocije, kategorija strah, bes, diskrepanca i inkluzija, kao i u ređoj upotrebi reči koje se odnose na pozitivne emocije i posao (Gill et al., 2009; Gill, 2003; Hirsh & Peterson, 2009; Mairesse et al., 2007; Mehl et al., 2012; Oberlander & Gill, 2006; Pennebaker & King, 1999; Qiu et al., 2012; Yarkoni, 2010; Yee et al., 2010)

H4c. Otvorenost će biti povezana sa ređom upotrebom reči koje označavaju socijalne procese (Lazarević, 2012; Mehl et al., 2006; Yarkoni, 2010).

H4d. Saradljivost će pozitivno korelirati sa učestalošću upotrebe reči iz kategorija pozitivne emocije, a negativno sa upotrebom negacija, neformalnih reči, negativnih emocija, pre svega besa i reči koje referiraju na smrt (Gill et al., 2009; Golbeck, Robles, Edmondson, et al., 2011; Hirsh & Peterson, 2009; Holtgraves, 2011; Lazarević, 2012; Mehl et al., 2006; Nowson, 2006; Pennebaker & King, 1999; Qiu et al., 2012; Yarkoni, 2010)

H4e. Savesnost će se manifestovati kroz učestaliju upotrebu reči iz kategorije nesigurnost i manje učestalu upotrebu negacija, informalizama, reči koje se odnose na negativne emocije, pre svega bes, diskrepancu i smrt (Gill et al., 2009; Golbeck, Robles, Edmondson, et al., 2011; Golbeck, Robles, & Turner, 2011; Hirsh & Peterson, 2009;

Lazarević, 2012; Lee et al., 2007; Li & Chignell, 2010; Pennebaker & King, 1999; Yarkoni, 2010; Yee et al., 2010)

- H5.** S obzirom na to da nijedno od dosadašnjih istraživanja nije ispitivalo odnos amoralnosti i verbalne produkcije, kandidatkinja se u očekivanjima oslonjala na konstrukte srodne amoralu, pre svega makijavelizam. Tako je formulisala očekuje da amoralniji ispitanici koriste više zamenica u prvom, a manje u drugom i trećem licu (Ireland & Mehl, 2014).
- H6.** Dezintegracija će se manifestovati u učestalosti upotrebe kategorija koje reflektuju emotivne i kognitivne procese (Lazarević, 2012)
- H7.** Očekuje se da će veće prosečne korelacije sa LIWC kategorijama ostvarivati faceti nago faktori ličnosti (Fast & Funder, 2008).
- H8.** Očekuje se da varijable verbalne produkcije na isti način budu povezane sa merama ličnosti dobijenim putem samoizveštaja kao i metodom procene od strane bliskih drugih, odnosno da veze budu istog smera i sličnog intenziteta.

Sadržaj disertacije i ostvareni rezultati

U uvodnom delu kandidatkinja daje kratak istorijski pregled razvoja ideje o odnosu verbalne produkcije i ličnosti, kao i kritički prikaz različitih pristupa izučavanju verbalne produkcije sa posebnim akcentom na pristupe analizi verbalne produkcije kroz prebrojavanje pojedinačnih reči. Sledi upoznavanje čitaoca sa programom LIWC, odnosno njegovim sadržajem, načinom rada i poljima primene u psihološkim istraživanjima. Zatim, je dat detaljan pregled ranijih istraživanja koja su koristila LIWC po dimenzijama ličnosti definisanih modelom „Velikh pet“. Na osnovu integracije rezultata, kandidatkinja iznosi zaključke o nalazima dosadašnjih istraživanja i analizira istraživačke izazove grupišući ih na one koji se odnose na pitanja mera verbalne produkcije i njihovih karakteristika, zatim pitanja uzorka verbalnog materijala i konačno pitanja mera ličnosti. Nakon toga formulisana je problem istraživanja, ciljevi i hipoteze.

Metodski deo obuhvata opis: dizajna istraživanja, uzorka, zadatka verbalne produkcije, instrumenata za procenu bazičnih dimenzija ličnosti, kao i procedure istraživanja. Sledi deo koji se odnosi na obradu podataka, u okviru kog je prikazan način pripreme i obrade verbalnog materijala, kao opis sadržaja kategorija definisanih LIWCesr rečnikom. U ovom delu je dat i opis pripreme podataka i statističkih analiza koje su primenjene u radu.

Sekcija Rezultati počinje prikazom inicijalne analize testtova, karakteristikama i zastupljenošću LIWCser kategorija u verbalnoj produkciji, i karakteristikama upitničkih mera ličnosti i emocionalnog stanja. Nakon toga sledi analiza vremenske stabilnosti mera verbalne produkcije kroz prikaz inter-klasnih koeficijenta korelcija (ICC) i deokompozicije varijanse u programu Hierarchical Linear Modeling (HLM). Sledeća celina se odnosila na ispitivanje odnosa verbalne produkcije i crta ličnosti. Prikazani su rezultati korelacione analize za agregirane i neagregirane podatke o jeziku, modelovanje slučajnim koeficijentima (MRCM), i korelacione analize kada se kao mere ličnosti koriste procene bliskih drugih i niže jedinice (faceti). Potom slede diskusija i zaključci.

Pokazalo se da je vremenska stabilnost mera verbalne produkcije umerena, ali da različiti aspekti jezika razlikuju spram ovog kriterijuma. Tako su neki aspekti, kao što su ukupan broj reči, učestale lingvističke i krupne psihološke kategorije, konzistentne u vremenu dok su sitnije jedinice jezika visoko zavisne od nestabilnih činilaca. U skladu sa tim nalazima kandidatkinja daje predlog kriterijuma za inkluziju varijabli verbalne produkcije kao konstituente lingvističkog stila, koji definiše kao „za individuu specifičan način verbalne formulacije ideja koji ima tendenciju da bude relativno stabilan i nezavistan od situacije i/ili konkretnog sadržaja onoga što se saopštava“. U pogledu determinanti varijacija u verbalnoj produkciji rezultati pokazuju da se većina varijanse može pripisati varijacijama unutar individua ali da interindividualne varijacije nisu zanemarljive, posebno kad je reč o visoko konzistentnim kategorijama verbalne produkcije.

Kada je reč o povezanosti bazičnih dimenzija ličnosti i varijabli verbalne produkcije, rezultati uglavnom potvrđuju postavljene hipoteze. Drugim rečima, pokazano je da lingvističke i krupne verbalne psihološke kategorije, koje su relativno stabilne u vremenu predstavljaju dobre indikatore bazičnih crta ličnosti u domenu jezika. Brojne konkretne nalaze koji se tiču karakteristika verbalne produkcije povezane sa svakom od sedam crta ličnosti ovde ne možemo komentarisati, već zainteresovane upućujemo na tekst teze. Odsustvo pojedinih korelata ličnosti u verbalnoj produkciji kandidatkinja argumentuje kros-jezičkim razlikama i diskusiju upotpunjuje rezultatima drugih istraživanja sprovedenih na ne-engleskom govornom području. Takođe, u diskusiji je dat osvrt na sadržinska ograničenja rečnika i kategorija verbalne produkcije programa LIWC, koja za posledicu imaju sistematsko odsustvo korelacija mera verbalne produkcije sa dinamičkim aspektima crta ličnosti. Konačno, dobijeni rezultati ukazuju na značaj multimetodskog pristupa ispitivanju odnosa ličnosti i verbalne produkcije.

Na kraju rada kandidatkinja govori o značaju rada u metodološkom i teorijskom smislu, zatim implikacijama za buduća istraživanja, ali i ograničenjima sprovedenog istraživanja.

Naučni doprinos

Doktorska disertacija Jovane Bjekić bavi se ispitivanjem odnosa verbalne produkcije i ličnosti što je tema od praktičnog i teorijskog značaja u savremenoj psihologiji. Načelno, od velike je praktične važnosti otvaranje jednog novog domena merenja strukture ličnosti izvan tradicionalnih domena. Imajući u vidu neobtruzivnost ovog načina prikupljanja informacija praktična upotrebljivost metode još više dobija na težini, naročito kao dopuna nekim tradicionalnim metodama, kao što je na primer intervju. Pored toga, uzorci verbalne produkcije mogu sami za sebe predstavljati potpuno nove, potencijalno veoma bogate izvore informacija o osobi, a mogu se analizirati i bez njenog fizičkog prisustva. Imajući u vidu relativno mali broj dosadašnjih istraživanja, koja nisu uspela da pruže konkluzivne nalaze ovaj rad predstavlja značajnu dopunu postojećoj empirijskoj građi, posebno s obzirom na to da je u pitanju jedno od retkih istraživanja izvan engleskog govornog područja, a prvo na srpskom jeziku. Drugim rečima, ovo istraživanje omogućilo je sticanje uvida u kros-kulturno i kros-jezički invarijantne nalaze o odnosu ličnosti i verbalne produkcije, ali i ukazalo na značaj kros-jezičkih faktora. Metodološki doprinos ogleda se, sa jedne strane, u prevazilaženju nedostataka dosadašnjih studija kroz odabir uzorka verbalnog materijala koji omogućava ispoljavanje individualnih razlika u verbalnoj produkciji u visoko ekološki validnim uslovima. Takođe, ovo je prvo istraživanje koje kroz veći broj ponovljenih merenja ispituje stabilnost različitih aspekata verbalne produkcije, uzimajući u obzir emotivno stanje ispitanika, a držeći zadatak u kom se uzorak verbalnog materijala prikuplja konstantnim. Još jedna novina je uključivanje dimenzija ličnosti izvan Petofaktorskog modela. Tako je ovo prvo istraživanje odnosa između verbalne produkcije i dimenzija amorala i dezintegracije, odnosno prvo koje ispituje verbalnu produkciju u kontekstu sedam širokih dimenzija ličnosti.

Uspostavljanje čvrstih markera ličnosti u verbalnoj produkciji ima i veliki teorijski značaj otvara mogućnost istraživanja preciznijih medijacionih mehanizama koji stoje u osnovi ove veze, tj. načina na koji se dispozicione tendencije manifestuju u određenim karakteristikama jezičke produkcije. Na osnovu nalaza ovog rada čini se da aspekti jezičke produkcije mereni na ovaj način mogu predstavljati implicitne procese na jasno snažnji način

povezane sa ličnošću od onih koji su trenutno prominentni u literaturi (npr. IAT, afektivno primovanje, i sl.).

Zaključak

Doktorska disertacija kandidatkinje Jovane Bjekić predstavlja originalno i samostalno naučno delo kojim su u celosti ispunjeni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Kandidatkinja je u svojoj tezi demonstrirala svoju punu istraživačku zrelost, dubinsko poznavanje problema i savremenih pristupa analizi individualnih razlika u verbalnoj produkciji, odlično vladanje metodologijom i statističkim analizama, kao i sposobnost da dobijene nalaze integriše u širi kontekst istraživanja u psihologiji ličnosti.

Imajući sve izneto u vidu, Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatkinji Jovani Bjekić odobri javnu odbranu doktorske disertacije „Stilističke i sadržinske karakteristike verbalne produkcije kao indikatori bazične strukture ličnosti“.

Komisija:

---

dr Goran Knežević (mentor), redovni profesor,
Filozofski fakultet u Beogradu

---

dr Dejan Lalović, redovni profesor, Filozofski
fakultet u Beogradu

---

dr Iris Žeželj, docent, Filozofski fakultet u
Beogradu

---

dr Ljiljana Lazarević, naučni saradnik, Institut za
psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu